

Van den Dranck; ende eerst van het Water.

Het XVII. Capittel.

W*Y* komen tot den dranck, de koelte van het leven,
 Die kan een dorstigh mensch als weder adem geven,
 Die kan een dorre ziel vernieuwen hare kracht,
 Schoon datse leyt en sucht en van den dorst versmacht.
 Maer leert hier, Hollants volck, eer dat wy vorder komen,
 Wat vocht tot wuen dranck is dienstigh aen-genomen;
 Niet alderhande nat en dient tot dranck bereyt,
 Dus maect in dit geval een noodigh onderscheyt.
 Het Water was voor eerst een dranck voor alle menschen,
 En niemant van het volck en konde beter wuenschē,
 Het Bier was onbekent dat heden wonder doet,
 En daer en wuert geen druyl getreden met den voer.
 Men wylt geen honigh-raes met water op te sieden,
 Om voor een soeten dranck de gasten aen te bieden,
 Neen, neen, een suyver nat gesproten uit den gront,
 Dat was gemeenen dranck en yder bleef gesont.
 Doch naer het eerste volck van God is af-geweken,
 Soo vooonter slim vergif oock in de reyne beken;
 Hier vint men selfaem vocht dat suer of bitter smaect,
 En elders killigh nat dat dicke kroppen maect.
 Ghy, wylje, na de kunst, gesonde waters kiezen,
 Waer van haer schoone verum noyt maecht en sal verliesen,
 Noyt man syn jeughdigh bloet, soo komt geminde vrient
 En leert hier wat gekoocht of rats gegeten dient.

Den

DEn Dranck is voor de mensche soo nootfakelijck, als de Spijse. Want gelijk door de Spijse de drooge ende vaste ghestaltenis die verteert was, herstelt wert: soo doet oock den Dranck in't gene dat van onse vochtigheyt vergaen was. En dit is het voornaemste ghebruyck van den Dranck, de vochtige ghestaltenis van ons lichaem, de welcke gestadigh verteert en vergaet, te herstellen ende te vernieuwen. Waerom oock de Nature ons den dorst gegeven heeft, die een appetijt ende begeerte is van vochtigheyt, ende dranck, te wetē van soodanigen, die niet alleen uyt-wendigh, maer insonderheyt inder daet, ende krachten vochtigh is, noch oock in hitte uyt en steect. Want anders en soude hy de verloren vochtigheyt niet kunnen vveder-geven, ofte dē dorst over doen gaen. Hierom het Vleeschnat, al kan het mischien al uyt-rechten, dat den dranck doet: soo en kan het even-wel den dorst niet lissen, om dat het eenige drooghte behouden heeft uyt het af-koocken van de vaste deelen van't vleesch. Het selfde vermach Zee-water noch minder, 'twelck door het sout droogh-makende kracht heeft. Als by die vocht-makende kracht van den Dranck kouwigheyt is, soo kan het veel meer den dorst lissen, als of den dranck warm ofte laeu was. Waerom een koelen dronck oock veel aengener is, insonderheyt als het heet weder is, ofte dat het lichaem door veel gaen, ofte arbeyt vermoeyt ende verhit is. Want alsoo de hitte die van buyten in ons lichaem komt, groote kracht heeft om ons lichaem te verswacken, ende de vochtigheyt te verstroeyen: om sulcx te voor-komen, ende de krachten

ten die uyt het vervliegen van de vochtigheyt ghekrenckt werdē weder te versamelē is koudē dranck sonderlingh bequaem, ende doet het gene, dat warmen dranck niet en soude kunnen doen; dewijl de vochtigheyt in den dranck alleen niet genoegh en is, ten syse van de kou geholpen wert. Maer hier moet even-wel maet in gehouden, ende op den tijt van't jaer, weer, ende complexen gelet werden.

Behalven dit gebruyck, te weten den dorst te verslaen, ende de vochtigheyt te herstellen, soo heeft den dranck noch syn ander nuttigheyt, maer ghemeen met ander nat ende vochtigh voedsel. Want hy helpt dat die vette ende dicke vochtigheyt door de naeuwe aderen kan schietē. Doet mede de spijs in de maegh onder malkander mengen, ende verdunnen, op dat sy lichter soude verteert werden. Verhindert oock dat die vettigheyt tot voedsel van 't lichaem geschickt, van de hitte niet ontfeken en wert.

Tot Dranck wert insonderheyt Water en Wijn gebesight, ende 't gene nae de ghelijckenisse van de Wijn van tarwe, gerst, ende hop ghemaect wert, te weten Bier: oock Mede van water ende honigh, ende sap van appelen, peren, ende diergelijcke.

Van water.

Het Water en is niet alleen dē gemeenē dranck van de beesten, maer oock van vele menschen. Als op een sekeren tijt de Romeynsche Soldaten om wijn riepen, seyde *Pescennius Niger*, Hebt ghy de Rivier, en eyscht ghy noch water? In Vrancrijck, Italien, Spaengien en drincken de Vrouwen naeu-lijcx

lijcx yet anders. Maer sy hebben aldaer beter ende klaerder water, ende 't welcke soo raeu niet en is, als hier te Lande. Nochtans en bekomt het een yegelijk niet even-wel. *Victor Cayet* in 't tweede deel van syn Historie der oorlogen van Henrick de 4. in François beschreven, ende voor hem *Cicarelli*, in syn Italiaensche beschrijvinge van 't leven der Pausen, verhalen, dat de Paus *Gregorius* de 14. van syn achthien jaren af niet als water ghedroncken hadde, ende dat by vele geoordeelt werde, sulcx de meeste oorfaeck te wesen, dat hy seer met de steen gequelt was: om datter, seyt *Cicarelli*, geen water soo suyver en is, ofte het heeft eenige aerdachtige vuyligheyt: de welcke in Lichamen, die daer toe genegen zyn, (ende een steenachtige vruchtbaerheyt hebben, gelijk *Aretius* spreekt) seer lichtelijck in graveel ende steen komen te veranderen. Daer is in *Ormus* een gemeene sieckte van wormen, die in de beenderen groeyen, welckers oorspronck op het water, datse aldaer drincken, gheleyt wert: waer van onder andere te lesen is by *Linschoten* in syn *Voyagien* op het seste Capittel. Daerom staet ons wel te letten, wat water wy gebruycken, ende waer in wy onse spijs laten koocken. Het gemeen water is van gematigheyt kout ende vochtigh, geeft het lichaem meer veranderingh, als de Lucht: om dat het water lange in een plaets stede hout, daer de lucht haest vervliegheyt, ende die van daegh in Vlaenderen is, komt binnē twee drie dagen in Afriicken, ende soo al voort in andere Landen, als uyt *Aristoteles* aenwijst *Huarte* in syn Spaensich onderfoeck der Verftanden. Ende gelijk de Philosophen seggen,

gen, dat geen suyver *element* kan *aliment* ofte voedsel wesen, soo gaet het oock met het water, dat by ons norgens suyver, ofte onvermenght gevonden wert, welck menghsel groot onderscheyt ende verschil in't water maect.

Het beste ende gefontste water, seydt *Plinius* 3. 1. 3. is, 't welck de Lucht alder-gelijckst is, dat klaer in't ooghs is, en nergens na en ruyckt ofte en smaect. Die geen wijn en drincken, zyn de bequaemste, om hier van te oordeelen, da welcke het onderscheyt van't water soo naeu kunnen proeven, als yemant anders van wijn ofte bier. De autheuren beschrijven hier beneffens noch andere keuren van goet water. Te weten, het welck ras heet, ende ras kout wert, *Hipp. s. Aph. 26.* ende *Gal. 1. Simp. 18.* Want 't gene het van buyten door de uytterlijcke warmte lijdt, dat is geloofelijck, dat het oock van ons innerlijcke warmte lijden, ende het in-gewant niet beswaren en sal. Om welcke oorfaeck soo werden vleesch, ende vruchten veel eerder moruw in goet water. Soo dat drae yet genoegh sieden, mede een teeckē is van goet water. Siet *Casaubon. Animad. in 2. Athen. 7.* Gelijck oock is, dat den buyck niet op en blaest, noch langh daer in blijft, maer ras geloost wert. Siet *Cal. Rhod. 27. A. L. 5.* Voor het beste water, wert van *Hipp.* gehouden, 't welck niet veel wijns en kan verdragen: dat is, 't welck by een weynigh wijns gemenght zynde, noch sterck ghenough is, als breeder gesien kan werdē by *Casaubon. op Athen. cit.* Sommige wegen het water, ende houden het lighste, voor 't beste, *Plin. cit.* Andere nemen eenige stucxkens linden, ende maken die
in

in verscheydé water nat, ende 'tgene eerst drooght, keurense voor het dunste endelighste water.

Dese teecken en van goet water, werden minder ofte meerder in de wateren bevonden, na den aert ende de verscheyden nature van de selvige. Want daer is Fonteyn-water, Rivier-water, Regen-water, Put-water, Moerasch-water, Sneec-water.

Fonteyn-water heeft alder-meest de teecken en van goet water, indié het beste gekosen wert. Want alle Fonteyn-water en is niet even goet: maer het beste is, dat de verhaelde teecken en heeft, by de welke noch andere gedaen kunnen vverden. *Hippocrates* in syn Boeck van de Lucht, Wateren, ende Plaetschen, prijst voor het beste, 't vvelck spruyt ende loopt tegen het op-komen van de Son, insonderheyt de Somerdaeghsche; dat oock uyt suyvere aerde voort-komt, ende door geen slickerigé gront en loopt, maer dat over zant ende steenen vloeyt, ende geen modder mede en sleept: (soodanige van de bergen komende zyn krachtiger seyt *Plutarchus*, als die in grachten, ofte in 't vlack loopen, *8. Sympos. 5.*) dat des vvinters laeuachtigh, ende somers koel is, vvaer van de oorsaek de diepte, ende dien volgende de suyverheyt van de aderen toe-geschreven vvert. Maer de vvateren die eenigen smaek hebben, vvijfsen aen dé aert van de plaetche (*Senec. 3. Nat. Qu. 20.*) daerse door-loopen, ende brengen met haer de krachten van 't mijnerael, als aluyn, sulphur, koper-root, ende diergelijcke, ende moeten derhalven niet voor ghemeenen dranck, maer voor medicinalen-dranck gebruyckt werden. Gheleijck vvy hier het Spae-vvater doen. Siet daer van bree-

breeder by Doctor *Langius* in synen 43. ende 44. Brief van syn tweede Boeck.

Rivier-water is gemeenlijk meestendeel Fonteyn-vvater: vvant uyt vele Fonteynen te samen loopende groeyen de Rivieren. Ende om dat alle Fonteynen, die in een Rivier loopen, niet juyft van een nature en zijn, soo heeft het Rivier-water oock eenen vermengden aert, ende krijgt daer en boven noch een verscheyden nature van d' aerde, daer het dicwils noch een groot stuck weeghs doorloopt, de welke somtijds kleyachtigh, somtijds modderigh, somtijds sandigh van gront is. Al te met wert het Rivier-water oock seer vermeerdert door het snee-water, dat van de bergen komt vallen. ofte door het stortē van veel regens. Maer dat vordēel schijnt even-wel het River-water te hebben, dat, dewijl het eē groot reck loopt, door dat scholpen ende bewegen verdunt, (*Plin. 31. 3.*) ende syn raeuvvigheyt als gebroken, ende met eenen van de stralen der Sonnen verteert wert. Maer men moet daer op lettē, dat als men Rivier-water wil gebruycken, insonderheyt dat uyt onse havens, daer men alle dingen in laet vallen, gheschept wert, het selve eerst in den emmer laet staen besincken, op dat het slick ende vuyligheyt in den bodem mach blijven.

Regen-water wert van *Palladius*, *Averroës*, &c. boven alle ander water gepresen, insonderheyt, seyt *Avicenna*, het welck des Somers met den donder neder-valt, als zynde het dunste ende lighste; ghelijck te voren oock *Hippocrates* geleert heeft *6. Epid.* Ende het is vvaer, indien men maer op de dunnigheyt, ende lichtigheyt soude willen letten, dat men het

het selfde voor het ander water soude moeten stellen. Maer alsoo uyt de aerde door de hitte verscheyden dampen op-getrocken vverden, die tot den regen stofende materie by-brengē; soo schijnt wel dat het Regen-water soo heel suyver niet en is. Om welcke oorsaek het oock lichtelijck komt te bederven, gelijk *Plinius* mede seyt op de gemelte plaets, ende de redenen daer van aen-wijst *Cal. Rhodigin. 27. Ant. Lect. 2.* Ende ons Regen-water dat van het dack gemeenlijck in een loogoot valt, en sleept niet alleen daer van een deel vuyligheyt, maer treckt oock dickwils eenige ceruysheyt uyt het loot, ons Lichaem seer schadelijck.

Put-water alsoo het onder de aerde is, ende boven d'aerde niet verheven en vvert, maer in de diepte, ende stil blijft, tot dat het met een emmer uyt-geput wert, is grof ende swaer; vvaerom het langh in den buyck blijft hangen, ende het ingewant beschadigh.

Stil-staende-water / ende dat uyt Moerassen gehaelt wert, zijn van de alderquaetste. Want des Somers zynse nootsaeckelijck (seydt *Hippocrates de Aer. &c.*) heet, dick, ende ruycckende, des Winters kout, beroert, ende bevrofen. Ende dewijlse stil-staen, ofte niet als heel langhsaem beweeght en werden, soo komense lichtelijck te bedervē: als oock, gelijk *Plutarchus* schrijft *8. Sympos. 5.* om datse veel aerde in-genomen hebben; en zyn derhalven raeu, dick, ende veeltijts quaetaerdigh ende pestachtigh. Anders beswaren sy even-wel de Maegh, verstoppen het in-gewant, verderven de humeuren; waer uyt niet selden quade koortschen voort-komen.

Snee-water/ ende dat van gesmolten ys komt, wert mede voor seer ongesont ghehouden, Hipp. *sii*, ende *Arist.* by *Muretum 9. Var. Lect. 9.* als heel grof ende dick zijnde. Want als het water door de kou soo befrist ende verdickt, dat het snee ofte ys wert, soo werden de fijnste deelē daer uyt-geperst. Behalven dat in het selve oock een groote kou is, de welcke de Maegh ontstelt ende beschadight. En al ist dat jonge stercke luyden haer schade niet terstont gewaer en werden: soo vernemē sy die evenvel met den ouderdom, ende krijgen soodanige gebreken in de gewrichten, senuwen, ende het ingewant, dat se de selve niet lichtelijck en verwinnen. Doen ick uyt Italien over de hooge bergen quam, *Alpes* genaemt, sagh ick al 'tvolck aldaer met seer groote kroppen, het welck my meerder soude verwondert hebben, hadde ick niet te voren indē Poët *Juvenalis* gelesen *Sat. 13.*

Quis tumidum guttur miratur in Alpihus?

Plinius schrijft dat *sulcx* comt door foute van 't water dat sy drincken, in syn 11. Boeck vande *Nat. Hist.* op het 37. Capittel. De ghemelte *Langius*, *Medicijn* van dē *Palsgraef*, inden 43. brief van syn eerste Boeck, ende dē 4. brief van syn derde boeck, geeft hier van de oorfaeck, dat het volck aldaer water drinckt, dat uyt de bergen, daer veel metael in is, af-komt loopen, ende dat veel quicilver by hem heeft. Maer al en kan niet ontkent werden, dat het quicilver een besondere kracht heeft om het *slijm* na de mont en keel toe te drijven, soo dat het oock van buyten gestreken zijnde, doet quijlen, ende de

tan-

randen los-maeckt, ghelijck onse Chirurgijns wel bekend is: dewijl even-wel in Hongarijen, Sevenbergen, ende andere plaetschen daer het quicilver ingroote menigte voort-komt, die kroppen niet gevonden en vverden, soo dunckt my beter te zyn, dat men simpelick de oorfaeck leyt op de rauwigheyt van het snee-water, dat van die hooge bergen komt af-loopen, en van die Luyden aldaer vvoor-nende van jonghs op gedroncken wert.

Om alderhande fouten te verbeteren, ende alle vvateren bequamer tot den dranck te maken, wert het op-sieden seer gepresen; vvater door niet alleen de kouwigheyt ende rauwigheyt verbetert en wert; maer de aerddachte en ongefonde deelen, die daer in zijn, ende soo naet onder een gemenght blijven, dat men se niet ghevvaer en kan vverden, komen te scheyden; ende de warmte over zynde, gaen op de gront sitten. *Plinius* seyt op de meer-gemelte plaets, dat de remedie voor quaet vvater is, indien't op de helft gekoockt wert. Dit gekoockt vvater is al by de oude Griecken in't gebruyck geweest, ghelijck blijkt uyt *Hipp. 6. Epid.* ende *Athen. 3. Deipn. 34.* maer niet op de manier, als de Keyser Nero dat toe-maecken (*Casaub. in Animad. ad Ath. cit.*) ende te Roomen ghebruyckelijck was, nae hem *Decocta Neronis* genoemt. Het is een vont, seyt *Plinius* van de Prince *Nero*, het water te koken, ende dan in een glas ghedaen in't snee te koelen. Waer door men het vermaeck van de koelte heeft, sonder de schade van het snee. *Juvenal. Sat. 5.*

Si stomachus domini fervet vinoque ciboque,
Frigidior Scythicus petitur decocta pruinis.

G g 2

Maer

Maer desen leckeren dranck en quam Nero niet wel te pas, als hy vluchtende uyt Romen, ende om syn tyrannijs ter doot vervolght werdende, onderwegen water uyt een plas met syn hant dronck, seggende, *Et hac est Neronis decoctio.* En dit is het lekker gekoocht waterken van Nero, gelijk Suetonius in syn levē beschrijft. In Italien is noch seer gemeen, die wijn in dubbele glazen te doen, daer in't buytenste ys is: maer hy is al te kout, ende doet oock schade, insonderheyt als men seer verhit zynde die groote kou in-neemt. Sommige misprijsen het koken van't vvater, meenende dat daer door de dunste deelē van't water uyt-waessēmē, en de dicke blijven: maer men hoeft niet te vreesen, dat het water met sieden dicker sal werden: want het sal eer allegader versieden, ende uyt-waessēmē, als dicker vverden: ende't gene uyt-vvaessēmt en is niet het dunste deel van't water, maer het heele water; ende wat dickigheyt datter onder vermengt is, dat komt nae het koken te sincken, ende van de suyvere substantie des vvaters te scheyden. Maer soō yemant het vvater met een helm over-halen, ofte distilleren vvil, die sal het sonder twijffel suy verder, ende veel beter maken.

P L I N I U S Lib. xxxi. Cap. iiii.

Omniem decoctam utiliore esse convenit. Vitiosa aqua remedium est, si decoquantur ad dimidias partes.

Van